

Covid 19 Salgını Sürecinde Kişilerarası İlişkilerde Dokunma Yoksunluğu ve Duygusal Dokunma Açlığı

Yılmaz, Emel¹

¹ Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi (TÜRKİYE)

e-mail: emelyilmaz@marmara.edu.tr

Öz

COVID-19, enfekte olalım ya da olmayalım, en temel duyularımızı kullanma becerilerimizi etkiledi. Bu süreçte enfekte olan kişiler koku ve tat alma duyularını kaybederken, dokunma hissi de hemen hemen hepimiz için en fazla kayba uğrayan duyumuz oldu. Oysa olumlu insan dokunuşu, kişilerarası iletişimin ayrılmaz bir parçasıdır. İster sevdiklerimizle sıcak bir kucaklaşma, ister omuzda güven verici bir el olsun, fiziksel temas kişilerarası iletişimimizin en önemli kısmıdır. Ancak COVID-19'un topluma yayılımının önlenmesi için "sosyal mesafe" kuralının uygulamaya koyulması, kişilerarası etkileşimlerimizin temelini oluşturan özlemle sevdiğimiz sarılmalar, tokalaşmalar, dostça dokunuşlar vs. gibi fiziksel temasları neredeyse ortadan kaldırdı. Kişilerarası ilişkilerde fiziksel temas sınırlandırıldığında veya ortadan kalktığında, yani insandan insana olan bu bağ koparıldığında "dokunma açlığı" veya "dokunma yoksunluğu" denilen yeni bir durum ortaya çıktı. Ayrıca konuyla ilgili alan yazın taramalarında, bu durumu ifade eden "dokunma depresyonu", "dokunma yoksunluğu", "şefkat yoksunluğu", "cilt açlığı" gibi kavramların da kullanıldığı görülmektedir. Dokunma açlığı, insanların dokunma veya fiziksel temas özlemini ifade eder ve bir kişi uzun bir süre boyunca çok az veya hiç fiziksel temas yaşamadığında ortaya çıkar. Tıpkı yemek yemek istediği halde çeşitli sebeplerle yiyemeyip açlık çeken insanlar gibi, ruhları ve vücutları birine dokunmak isteyen ancak salgınla ilişkili korku nedeniyle bunu yapamayan kişilerde olduğu gibi. Günlerce evine gidemeyen, ilgiye muhtaç çocuklarını uzak bir mesafeden ya da camın arkasından seyretmek zorunda kalan sağlık çalışanları ya da teknolojiyle aracılanmış iletişimle hasret gidermeye çalışan yaşlıların günlerce medyada haber olması da konunun boyutlarını ve önemini ifade etmesi açısından önemli örneklerdir. Küresel COVID-19 salgını nedeniyle izolasyon uygulamalarının aylarca sürmesi, uzun vadede duygusal özgürlük ve kişilerarası ilişkilere gerçek bir tehdit oluşturabilir. Sosyal uzaklaşmanın "yeni normal", kişilerarası iletişimin geleneksel bazı sözsüz jestlerini neredeyse ortadan kaldırdı. Bununla birlikte insan dokunuşu hastalıkla ilişkilendirilir oldu ve insanların birbirlerinden ve birbirlerinin bedenlerinden korktuğu günler yaşanır oldu. Dahası dokunma, hastalık ve ölümle eşdeğer bir şey haline geldi ve bu durum insanları yaşadığı krizden yeni arayışlara sürükledi. Sanal çözümler, hayatımızdaki bu boş alanın bir kısmını hızla doldurmaktadır, örneğin Zoom üzerinden sohbet etmek de bizi fiziksel temas için temel insan ihtiyacını karşılamaktan alıkoymaktadır. Dünya ihtiyatlı bir şekilde açılmaya başlasa bile, bu yeni virüsü yanlışlıkla yaymaktan veya kapmaktan korkulduğu için, dokunma teknolojinin kişilerarası dokunuşun yerini alan birtakım uygulamaları da hayatımıza hızla girdi. Örneğin "Huggy Pajama" gibi kişilerarası dokunuşun özelliklerini taklit edebilen cihazlar tüketime sunuldu. Konu, bu kadar gündelik yaşamımızın ve etkileşimlerimizin merkezindeyken, kişilerarası iletişim boyutuyla yapılan akademik çalışmaların yetersiz kaldığını söylemek yerinde bir tespit olacaktır. Bu çalışmada, Türkiye'de kişilerarası iletişim alanında dokunma (haptik) konusunda yapılmış lisansüstü tezler değerlendirilmiştir. Araştırma, 1991-2020 yılları arasında, YÖK Ulusal Tez Veri Tabanında yer alan, Türkiye'de kişilerarası iletişim alanında yapılan ve "dokunma", "kişilerarası iletişim", "kişilerarası ilişkiler" ve "haptik" anahtar kelimeleri ile tarama yapılarak ulaşılabilen lisansüstü tezlerle sınırlıdır. Toplam 232 teze ulaşılmıştır. Ulaşılabilen tezler; tezin yayınlanma yılı, tez adı, tezin türü, konusu, anabilim dalı, enstitüleri, enstitünün bağlı olduğu üniversite ve kullandıkları anahtar kelimeler kapsamında incelenmiştir. Araştırmaya dâhil edilen tezler, ilgili parametreler doğrultusunda analiz edilmiş, 2020 yılına kadar yazılan 232 tezin incelenmesi sonucunda; küresel ölçekte yaşanan COVID 19 salgınında her bireyi yakından ilgilendiren dokunma konusunu, kişilerarası iletişim veya etkileşimler bağlamında ele alıp işleyen hiçbir akademik çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu araştırma ile elde edilen sonuçlardan hareketle, kişilerarası iletişim alanında konuyla ilgili alanın geliştirilmesi ve araştırmacıların bu alanda özgün çalışmalar yapmalarının gerekliliği ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Dokunma, Kişilerarası ilişkiler, Dokunma yoksunluğu, Duygusal dokunma açlığı.

Touch Deprivation and Emotional Hunger in Interpersonal Relations During The Covid 19 Outbreak

Abstract

COVID-19 has affected our ability to use our basic senses, whether we are infected or not. In this process, the infected people lost their sense of smell and taste, while the sense of touch was the sensation nearly all of us has lost the most. However, positive human touch is an integral part of interpersonal communication. Whether it's a warm hug with our loved ones or a reassuring hand on the shoulder, physical contact is the most important part of our interpersonal communication. However, the implementation of the "social distance" rule in order to prevent the spread of COVID-19 to society has almost eliminated physical contacts such as hugs, handshakes, friendly touches, etc. When physical contact in interpersonal relationships was constrained or eliminated -when this bond is cleaved from person to person- a new situation has emerged that is called "touch hunger" or "touch deprivation". In addition, it is seen that concepts such as "touch depression", "touch deprivation", "lack of affection" and "skin hunger" are used in literature reviews on the subject. Hunger for touch refers to people's longing for touch or physical contact and occurs when a person has experienced little or no physical contact for a long period of time. Just like people who want to eat but cannot eat for various reasons and suffer from hunger, their souls and bodies want to touch someone, but cannot do this because of the fear associated with the epidemic. Healthcare workers who can not go home for days and have to watch their children in need of attention from a distance or behind a window, or elderly people who try to quench their longing with technology-mediated communication, are important examples in terms of expressing the dimensions and importance of the issue. The months of isolation practices due to the global COVID-19 pandemic can pose a real threat to emotional freedom and interpersonal relationships in the long run. The "new normal" of social distancing has virtually eliminated some of the traditional nonverbal gestures of interpersonal communication. However, human touch has become associated with illness, and there are days when people fear each other and each other's bodies. Moreover, touch has become something equivalent to sickness and death, and this situation has driven people out of their crisis to seek new things. Virtual solutions fill some part this empty space in our lives, for example, to chat over Zoom also prevent us from meeting the basic human need for physical contact. Even as the world began to open up cautiously, some applications of tactile technology that replaced interpersonal touch quickly entered our lives, since we were afraid of accidentally spreading this new virus or being infected with it. For example, devices that can imitate the characteristics of interpersonal touch, such as "Huggy Pajama", were launched to the market. While this subject is at the center of our daily life and interactions, it would be appropriate to say that academic studies conducted with the dimension of interpersonal communication are insufficient. The aim of this study is to evaluate the postgraduate theses on touch (haptic) in the field of interpersonal communication in Turkey. The research is limited to the postgraduate theses in the YÖK National Thesis Database, which can be accessed by searching the keywords "touch", "interpersonal communication", "interpersonal relations" and "haptic" in Turkey between 1991 and 2020. A total of 232 theses were reached. Accessible theses; the publication year of the thesis, thesis title, thesis type, subject, department, institutes, the university to which the institute is affiliated and the keywords they use were examined. The theses included in the study were analyzed in line with the relevant parameters, and as a result of the examination of 232 theses written until 2020, no academic study has been found that deals with the subject of touch, which is closely related to all individuals in the global COVID 19 epidemic, in the context of interpersonal communication or interactions. Based on the results obtained from this research, it was revealed that the field related to the subject should be developed in the field of interpersonal communication and that researchers should conduct original studies in this field.

Keywords: Touch, Interpersonal relationships, Lack of touch, Emotional touch hunger.

Giriş

İki yüz yıl önce, bir grup köylü, Güney Fransa ormanlarında çıplak dolaşan vahşi bir çocuğu yakaladılar (Lebrun, 1980: 32). Yakalandıktan sonra, bilim adamları onun 11-12 yaşında olduğunu, çocukluğunun çoğunu ormanda yalnız olarak geçirdiğini ve vahşi bir hayat yaşadığını belirlediler. O dönemde psikiyatrinin önemli isimlerinden Phillipe Pinel, çocuğu gözlemledi ve onun geri zekalı olduğu sonucuna vardı (Dalcher, 2020). Oysa Fransız doktor Jean Marc Gaspard Itard, Pinel ile aynı fikirde değildi. Itard çocuğa “Victor,” ismini verdi ve çocuğun yalnızca, sosyal ve gelişimsel kapasitelerini yavaşlatan, insan fiziksel dokunuşundan mahrum kaldığı sonucuna vardı (Williams, 2020).

Romanya’da yaşanan bir başka örnekte ise; Komünist Rumen diktatörü Nikolay Çavuşesku, “bilim” yoluyla doğum oranını artırmak için patolojik bir programla çok sayıda yetimhane kurdu (Williams, 2020). O dönemin Romen yetim bakımını anlatan belgesellerde, hemşireler ne bir güler yüz, ne bir ninni olmaksızın, tıpkı montaj hattı işçileri gibi yeni doğmuş bebekleri bir kare kumaş üzerine koyuyor, en ufak ilgi, şefkat ve sevgi belirtisi göstermeden, otomatikleşmiş hareketlerle kundaklayıp, bir kenara bırakıyorlardı. O dönemde bu yetimhanelerde 170 binden fazla çocuğa son derece kötü şartlar altında, insanlık dışı yöntemlerle bakıldı. Nikolay Çavuşesku 1990’da devrildi ve dünya yaklaşık 170 bin terk edilmiş bebek, çocuk ve gencin yetiştirildiği bu yetimhaneler ağını keşfetti (Greene, 2020). Bu çocukların tavırlarında sessizlik, boş yüz ifadeleri, sosyal geri çekilme, tuhaf basmakalıp hareketler (Lee, 2020), sosyal becerilerinde ve değerlerinde ciddi bir az gelişmişlik, görüldü ve insanlık adına herkes için bu durum şok yarattı. Tüm bu öksüzlerin ortak yanı ise, yaşamları süresince özellikle sevgi dolu türden insan dokunuşunun ve fiziksel temasının olmamasıydı (Williams, 2020).

Yaşanmış sayısız örnekler verilebilecek olan “kişilerarası ilişkilerde dokunma” konusu COVID 19 süreciyle birlikte yeniden gündeme geldi.

COVID-19 ilk olarak Çin’in Wuhan kentinde görüldü. 2019’un sonlarında ve Mart 2020’de Dünya Sağlık Örgütü salgını ilan etti. Kısa sürede COVID-19’un yakın temas halindeki insanlar arasında hızla yayılması nedeniyle, enfeksiyon dalgasını durdurmak için, salgının görüldüğü tüm ülkelerde insanlara fiziksel mesafeyi korumanın önemi hakkında mesajlar verildi. Sosyal mesafe uygulaması, işyerlerinin, ofislerin ve okulların kapatılmasını ve insanların bir araya gelmeleriyle ilgili kısıtlamaları içermektedir.

1.1. Kişilerarası İlişkilerde Dokunma

Dokunmak, anne karnındayken bile insanların geliştirdiği ilk his (Ortiz, 2020) olup aynı zamanda öğrendiğimiz ilk dillerden biridir (Gould, 2020). Dokunma, beynin belirli alanlarını harekete geçirebilir ve düşünce süreçlerini ve fizyolojik tepkileri de etkileyebilir. Örneğin, yapılan araştırmalarda duygusal dokunmanın orbitofrontal korteksi harekete geçirdiği öne sürülmektedir (Morales-Brown, 2021).

Duygu ve dürtülerin düzenlenmesinde rol alan orbitofrontal korteks bölge, amigdala ile iletişim halindedir. Amigdala çevremizdeki dünyayı anlamamızı ve anlamlandırmamızı sağlar (Sarı, Yılmaz ve Ferik, 2019: 1134). Duygusal hafıza ve duygusal tepkilerin oluşmasında birincil role sahip olan Amigdala, tehdit edici uyarılar karşısında hızla aktive olur ve tehlikeye tüm dikkatimizi yöneltir (Sözcü, 2021). Örneğin korktuğumuzda amigdala harekete geçer. Amigdala, COVID 19 sürecinde sıkça yaşadığımız üzere salgına yakalanma korku ve endişesinden sorumlu olan beyin bölgemiz olup duyguların hissedilebilmesi ve empati kurabilmek için de yine amigdalaya ihtiyaç vardır (Habertürk, 2019).

Dokunmak aynı zamanda sıkıntı yaşayan insanlar için sakinleştirici ve güven verici de olabilir (Morales-Brown, 2021). Cekaite & Holm’un (2017: 109), İsveç’teki anaokullarında ağlayan çocuklara, bakıcıların belirli konuşma biçimleriyle koordine ettikleri dokunsal ve yatıştırıcı tepkilerine odaklanarak yaptıkları çalışmada da, çocukları kucaklayan ve sevecenlikle onları okşayan bakıcıların bu davranışlarının çocuklar üzerinde yatıştırıcı etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Cohen vd. (2015), stresin hastalığa yol açan etkilerine karşı koruma sağlamak için algılanan duygusal ya da sosyal desteğin önemi üzerine yaptıkları çalışmada, yoğun stres altında kişilerin algıladıkları desteğin, artan çatışma sıklığıyla ilişkili enfeksiyon risklerindeki artışa karşı kişileri koruduğu sonucuna ulaşmışlardır. Cobb’a (1976: 300) göre duygusal ve sosyal destek; kişinin kendisine bakıldığına, sevildiğine, saygı duyulduğuna ve karşılıklı yükümlülükler ağının bir üyesi olduğuna inandıran bilgidir. İnsanlar arasındaki destekleyici etkileşimlerin, kişiyi yaşam stresine ve sağlıkla ilgili istenmeyen sonuçlara karşı koruyucu etkileri vardır. Cobb’un bu yaklaşımına göre, sosyal destek aynı zamanda krizdeki insanları, düşük doğum ağırlığından ölüme, artrit (vücut tarafından üretilen, eklemlerde meydana gelen iltihabi bir durumdur) tüberküloza, depresyona, alkolizme

ve sosyal çöküş sendromuna kadar çok çeşitli patolojik durumlardan koruyabilir. Ayrıca sosyal destek, gerekli ilaç miktarını azaltabilir, iyileşmeyi hızlandırabilir ve reçete edilen tıbbi rejimlere uyumu kolaylaştırabilir.

Holt-Lunstad, Birmingham & Light (2008) da, duygusal desteğin aktarılabileceği pek çok yol olmasına rağmen, sarılma veya elle tutma gibi cinsel olmayan, şefkatli fiziksel dokunuşu empati, duygusal destek ve sevgiyi ifade etmenin bir yolu olarak önermişlerdir. Görüleceği üzere salgın sürecinde kişilerarası ilişkilerde dokunsal duyuyu etkili kılmak kişilerarasında duygusal ve sosyal desteği ifade etme açısından son derece önemlidir.

COVID 19, enfekte olunsun ya da olunmasın yukarıda sözü edilen temel duyuları kullanma becerilerini etkiledi (Ortiz, 2020) ve insanları birbirlerine verecekleri bu sosyal destekten mahrum bıraktı. Zira salgının başlangıcından bu yana dokunma bir “yasaklama dönemine” girdi. Bu süreçte, COVID-19’dan muzdarip kişiler koku ve tat alma duyusunu kaybederlerken, pozitif olsun ya da olmasın, hastaneye kaldırılmış olsun ya da olunmasın, dokunma hissi hemen hemen herkes için en fazla kayba uğrayan duyu olmuştur. Oysa dokunma, dünyayla karşılaşıldığında ilk duyu olup, ölümün sınırına yaklaşırken de yine en son terk eden duyu olmuştur (Crucianelli, 2020).

Dokunma, dış dünya ile en temel iletişim yolu olup genellikle ilişkilerde gözden kaçan bir iletişim kanalı sağlar ve kişilerarası dokunuşun duygusal iyi oluşu yönetmede önemli bir rolü vardır. İster güçlü bir el sıkışma ister cesaret verici bir sırta vuruş, ister şehvetli bir okşama ya da dikkat çekmek için bir dürtme ister yumuşak bir öpücük, ister omuza nazik bir dokunuş olsun, fiziksel temas bazen dilden daha güçlü bir canlılık ve yakınlık sağlayabilir. Örneğin, sevdiğiniz kişi tarafından dokunulmanın rahatlatıcı deneyiminden, beklenmedik bir şekilde bir yabancı tarafından dokunulduğunda yaşadığımız endişeye kadar, pek çok dokunuş güçlü duygusal deneyimler ortaya çıkarabilir (Gallacea ve Spence, 2010).

Ayrıca olumlu insan dokunuşu, kişilerarası iletişimin ayrılmaz bir parçasıdır. Duyuları iletmek ve ilişkileri sürdürmek söz konusu olduğunda dokunmanın insanlar için önemi ortadadır. Zira duyguların başkalarıyla paylaşımını ve diğer sözlü ve sözlü olmayan iletişim biçimlerinin anlamını geliştirmek için dokunma kullanılır. İster sevdiğinizle sıcak bir kucaklaşma ister omuzda güven verici bir el olsun, fiziksel temas kişilerarası iletişimin en önemli kısmıdır (Pierce, 2020). Bu durumda dokunma günlük yaşamın en önemli parçasıdır. Örneğin ameliyat öncesi hemşirenin basit bir dokunuşu hastanın stres düzeyini azaltabilir veya huzurevindeki yaşlı insanlar arasında sosyal dışlanma hissini azaltabilir ya da ortadan kaldırabilir.

Ancak COVID-19’un topluma yayılımının önlenmesi için “sosyal mesafe” kuralının uygulamaya koyulması, kişilerarası etkileşimlerin temelini oluşturan özlemle sevdiğinizle sarılmalar, tokalaşmalar, dostça dokunuşlar vs. gibi fiziksel temasları neredeyse ortadan kaldırdı (Pierce, 2020). Bizi COVID 19’dan koruyan sosyal mesafe ya da diğer bir ifadeyle fiziksel mesafe, aynı zamanda kişilerarası ilişkilerin de önünde duran bir engel olarak insanların hayatlarını etkiledi. Örneğin, yakın çevrenizdeki bir insana bakmak (aile büyüğü, çocuklar, bakıma muhtaç kişiler), neredeyse kaçınılmaz olarak onlara dokunmayı da içerir. Banyo yapma, giyinme, kaldırma, yardımcı olma ve tıbbi tedaviye destek olma genellikle araçsal dokunuş ile mümkündür. Yine sosyal destek, rahatlama ve iletişim amaçlı sarılma, elini sıkma vs. de etkileyici dokunuş ile mümkündür (Crucianelli, 2020). Sosyal mesafenin gereği olarak kişilerarası ilişkilerde fiziksel temas sınırlandırıldığında veya ortadan kalktığında yani insandan insana olan bu bağ koparıldığında “dokunma açlığı” veya “dokunma yoksunluğu” denilen yeni bir durum ortaya çıktı (Pierce, 2020). Ayrıca konuyla ilgili alan yazın taramalarında “dokunma depresyonu”, “dokunma yoksunluğu”, “şefkat yoksunluğu”, “cilt açlığı” gibi kavramların da kullanıldığı görülmektedir (Morales-Brown, 2021).

Dokunma açlığı, insanların dokunma veya fiziksel temas özlemini ifade eder ve bir kişi uzun bir süre boyunca çok az veya hiç fiziksel temas yaşamadığında ortaya çıkar. Dokunma açlığına eşlik eden yalnızlık ve izolasyon duyguları, olumsuz psikolojik komplikasyonlara neden olabilir. Örneğin, fiziksel temas eksikliği stres, endişe ve depresyon duygularını artırabilir (Morales-Brown, 2021). Vücut, strese tepki olarak kortizol hormonunu salgılar ve vücudun “kaç ya da savaş” tepkisini harekete geçirir. Bu durum, kalp atış hızını, kan basıncını, solunumu ve kas gerginliğini artırabilir ve sindirim sistemini ve bağışıklık sistemini baskılayarak enfeksiyon riskini de artırabilir. Uzun vadede, pozitif fiziksel dokunuş olmadan uzun bir süre geçirmek, travma sonrası stres bozukluğuna bile yol açabilir (Pierce, 2020).

Jakubiak & Feeney’e (2017) göre, dokunma stresi azaltır ve sevecen bir dokunuş psikolojik iyi oluşu destekler. Temas eksikliği ise bir kişinin zihinsel ve duygusal sağlığını riske atabilir.

Tejada, Dunbar, & Montero’e (2020) göre de dokunma veya şefkat gösterileri, insanın sosyal bağları ve psikolojik iyi oluşu için önemlidir ve bu dokunuşlar yalnızlık hissini de azaltabilir. Bu nedenle, fiziksel temas

eksikliği bazı insanlarda yalnızlığa neden olabilir veya daha da kötüleştirebilir.

Tıpkı yemek yemek istediği halde çeşitli sebeplerle yiyemeyip açlık çeken insanlar gibi ruhları ve vücutları birine dokunmak isteyen, ancak salgınla ilişkili korku nedeniyle bunu yapamayan kişilerde olduğu gibi (Pierce, 2020). Günlerce evine gidemeyen, ilgiye muhtaç çocuklarını uzak bir mesafeden ya da camın arkasından seyretmek zorunda kalan sağlık çalışanları ya da teknolojiyle aracılanmış iletişimle hasret gidermeye çalışan yaşlıların günlerce medyada haber olması, konunun boyutlarını ve önemini ifade etmesi açısından önemli örneklerdir.

Küresel COVID-19 salgını nedeniyle izolasyon uygulamalarının aylarca sürmesi, uzun vadede duygusal özgürlük ve kişilerarası ilişkilere gerçek bir tehdit oluşturabilir. Zira sosyal uzaklaşmanın “yeni normal”, kişilerarası iletişimin geleneksel bazı sözsüz jestlerini neredeyse ortadan kaldırdı (Pierce, 2020). Bu durumda sosyal mesafenin kişilerarasındaki iletişim üzerinde kalıcı bir etkisi olacağı söylenebilir (Lee, 2020).

Bununla birlikte insan dokunuşu hastalıkla ilişkilendirilmekte ve insanların birbirlerinden ve birbirlerinin bedenlerinden korktuğu günler yaşanmaktadır. Dahası dokunma, hastalık ve ölümlü eşdeğer bir şey haline gelmekte ve bu durum insanları yaşadığı krizden yeni arayışlara sürüklemektedir (Williams, 2020).

Bazı araştırmacılar, teknolojinin başkalarıyla fiziksel bağımlı geliştirebileceğini öne sürmektedir. Bu amaçla ‘sarıl battaniyeler’, öpüşme ekranları ve okşama cihazları aracılığıyla yeni tür kişilerarası dokunma bağlantıları oluşturmaya yönelmişlerdir (Crucianelli, 2020).

Sanal çözümler, hayatımızdaki bu boş alanın bir kısmını hızla doldurmaktadır. Örneğin Zoom üzerinden sohbet etmek de bizi fiziksel temas için temel insan ihtiyacını karşılamaktan alıkoymaktadır. Dünya ihtiyatlı bir şekilde açılmaya başlasa bile, bu yeni virüsü yanlışlıkla yaymaktan veya kapmaktan korkulduğu için, dokunma teknolojinin kişilerarası dokunuşun yerini alan birtakım uygulamaları da hayatımıza hızla girmiştir (Gould, 2020). Örneğin “Huggy Pajama” gibi kişilerarası dokunuşun özelliklerini taklit edebilen cihazlar salgın sebebiyle daha fazla rağbet görmeye başladı (Teh, vd. 2008). Görüleceği üzere dokunma o kadar önemlidir ki, dijital iletişim dili bile dokunmatik metaforlarla ifade edilmektedir.

Salgın küresel ölçekte sayısız insanın yaşamını yitirmesine neden olmuştur. Bu süreçte insanlar yaşamını yitiren yakınlarının cenaze törenlerine dahi katılamadılar ve bu durum neredeyse küresel ölçekte insanları keder ve yasta birleştirdi. Pandemiye bağlı kapanmalar nedeniyle, duyguların etkili ifadesini engelleyen ‘dokunma yoksunluğu’, kişilerarası ilişkilerin yapısını daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Kişilerarası destek, yüz yüze temas ve fiziksel dokunuşu içeren yakın bağların neredeyse ortadan kalktığı bu durum, insanlar için hem bir sorun hem de yaşamlarını koruyucu bir faktöre dönüşmüştür. Oysa kişilerarası ilişkileri açıklayan kuramlar, bir sorunu çözmek için akıl yürütmek, güven ve yakınlığın gerekliliğini ifade etmektedir. Ayrıca, kişilerarası intihar teorileri, umutsuzluk ve kendine zarar vermede risk faktörleri olarak, algılanan destek eksikliği ve yakın bağlantılardan kopmak gibi durumlardan bahsetmektedir. Bununla birlikte, “dokunma yoksunluğunun” günümüzde salgın sebebiyle kronikleşmesi ‘dokunma açlığı’na daha da şiddetlendirmektedir. Devam eden salgın sırasında sosyal dokunma yoksunluğunun veya “dokunma açlığının” belirli etkileri üzerine yapılmış ciddi akademik çalışmalar da yok denecek düzeydedir (Banerjee, 2021).

Psikologlar dokunmanın önemi hakkında çok şey söylüyor olsalar da dokunmanın bilimsel araştırmalarının henüz başlangıç aşamasında olduğunu belirtmek gerekir. Doğumdan yetişkinliğe ve yaşlılığa kadar günlük sosyal etkileşimlerde dokunmanın önemine rağmen, yıllar içinde kişilerarası temas konusunda şaşırtıcı derecede az bilimsel araştırma yapılmıştır. Duygusal iyi oluşumuz için önemine rağmen dokunmanın kişilerarası ve duygusal yönlerinin incelenmesi, alan araştırmacıları tarafından bir şekilde ihmal edilmiştir denilebilir (Gallacea ve Spence, 2010).

Konu, gündelik yaşamımızın ve etkileşimlerimizin bu kadar merkezindeyken, oldukça geniş ve temel bir konu olan dokunma üzerine kişilerarası ilişkiler ve iletişim bakış açısıyla yapılmış akademik çalışmaların yetersiz kaldığını söylemek yerinde bir tespit olacaktır. Bu çalışmanın amacı da Türkiye’de kişilerarası iletişim alanında, dokunma (haptik) konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin bir değerlendirmesidir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, Türkiye’de dokunma konusuyla ilgili gerçekleştirilen tez çalışmalarının analizini kapsamakta, mevcut durumla ilgili yol gösterici bir kılavuz niteliği taşımaktadır.

COVID-19’la birlikte, fiziksel uzaklık insan dokunuşunu neredeyse ortadan kaldırmıştır. Oysa olumlu

insan dokunuşu, insan etkileşiminin ayrılmaz bir parçasıdır (Pierce, 2020). Salgının başlangıcından günümüze kadar da bu konuda yazılı ve görsel basında ve sosyal ağlarda pek çok görüş ileri sürüldü. Oysa bir araştırmacının yetişmesindeki dönüm noktalarından biri olan lisansüstü tezler, aynı zamanda akademinin konuya olan ilgisinin de bir göstergesidir. Bu çalışma; Türkiye’de insan dokunuşunu ele alan çalışmaların kişilerarası ilişkiler açısından yerinin saptanması ve üniversitelerde bu konuyu araştırmaya olan eğilimin ortaya konması açısından önem taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

İfade edilen gerekçeler çerçevesinde bu çalışmada, 1991-2020 yılları arasında YÖK ulusal tez merkezinde yayınlanan lisansüstü çalışmaların tez başlıklarında, öncelikle “dokunma yoksunluğu”, “dokunma açlığı”, “dokunma depresyonu” ve “cilt açlığı” kavramları basit tarama yöntemiyle taranmış ve hiçbir sonuç elde edilememiştir. Bu nedenle kişilerarası ilişkiler ve iletişim açısından temel ve önemli bir konu olan dokunma üzerinde çalışma yoğunlaştırılmış, “dokunma”, “haptik”, “kişilerarası iletişim” ve “kişilerarası ilişkiler” sözcüklerini içeren tezler, basit tarama yoluyla tez isimleri esas alınarak incelenmiş ve mevcut durum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra haptik ve dokunma tarama kelimeleri “tüm tarama alanları dahil edilerek, “içinde geçsin” arama tipinde yeniden taranarak çalışmanın kapsamı genişletilmiştir.

Çalışmanın amacı, 1991-2020 yılları arasında Türkiye’de dokunma konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıda ifade edilen sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır:

1. Lisansüstü tezlerin tez türüne göre dağılımları nedir?
2. Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımları nedir?
3. Lisansüstü tezlerin çalışma konularına göre dağılımı nedir?
4. Lisansüstü tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı nedir?
5. Lisansüstü tezlerin enstitülere göre dağılımı nedir?

6. Tezlerin anahtar kelimelerinde; dokunma, dokunsal iletişim, dokunma depresyonu, dokunma yoksunluğu, dokunma açlığı, şefkat yoksunluğu ve cilt açlığı kavramları yer almakta mıdır?

1.4. Yöntem

Araştırma tarama modelinde tasarlanmış olup dokunma konusunun ele alınabileceği kavramları içeren lisansüstü çalışmaların çeşitli parametreler dahilinde analizlerini kapsamaktadır. Araştırmanın örneklemini, bibliyometrik analiz yapılmak üzere YÖK Ulusal Tez Veri Tabanında yer alan toplam 232 tez oluşturmaktadır. Araştırma 1991-2020 yılları arasında Türkiye’de dokunma, haptik, kişilerarası iletişim ve kişilerarası ilişkiler tarama terimleriyle ulaşılan 232 tez ile sınırlıdır. Bu tezlerin analizi kapsamında bir Microsoft Excel tablosuna sütunlar oluşturulmuştur. Tezlerin analizi için; tez adı, tezin yayınlandığı yıl, tez türü, konusu, anabilim dalları, enstitüleri, üniversiteleri ve kullandıkları anahtar kelimeler adında 8 sütun açılmıştır.

1.5. Verilerin Analizi

Bibliyometri, “belirli bir alanda, belirli bir dönemde ve belirli bir bölgede kişiler ya da kurumlar tarafından üretilmiş yayınların ve bu yayınlar arasındaki ilişkilerin sayısal olarak analizi” (Ulakbim) olup, araştırma alanlarının bilgi yapısını ve gelişimini incelemek için kullanılan nicel bir yöntemdir ve genellikle de yayınların analiziyle mevcut durumun ve eğilimlerin belirlenmesi için kullanılır (Altınpulluk, 2018: 255). Bu bağlamda hazırlanan veriler, bibliyometrik olarak sınıflandırılmıştır ve temalar amacına uygun olarak grafik ve tablolarla gösterilerek anlaşılabilir ve okunabilir hale getirilmiştir. Verilerin bu şekilde sunulmasındaki amaç hem görsel olması hem de yürütülen çalışmalar hakkında ilk bakışta bir fikir sahibi olunabilmeyi kolaylaştırmasıdır.

1.6. Bulgular

Araştırmanın amacı ve araştırma soruları çerçevesinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tab. 1. Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tez Türü	n	%
Doktora	54	23,27
Yüksek Lisans	176	75,86
Tıpta Uzmanlık	2	0,86
TOPLAM	232	100

Araştırma bulguları kapsamında ilk olarak basit tarama yoluyla, tez isimleri esas alınarak, Ulusal Tez Merkezinde 1991-2020 yılları arasında dokunma, haptik, kişilerarası iletişim ve kişilerarası ilişkileri konu alan lisansüstü tezlerin dağılımı Tablo 1’de gösterilen biçimde belirlenmiş ve lisansüstü tezlerin %76’sının yüksek lisans, %23’ünün doktora %1’inin de tıpta uzmanlık tezinden oluştuğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerin Taranan Kelimelere Göre Dağılımı

	HAPTİK	DOKUNMA	KİŞİLERARASI İLETİŞİM	KİŞİLERARASI İLİŞKİLER
DOKTORA	10	22	12	10
YÜKSEK LİSANS	25	63	54	34
TIPTA UZMANLIK	1	1	-	-
TOPLAM	36	86	66	44

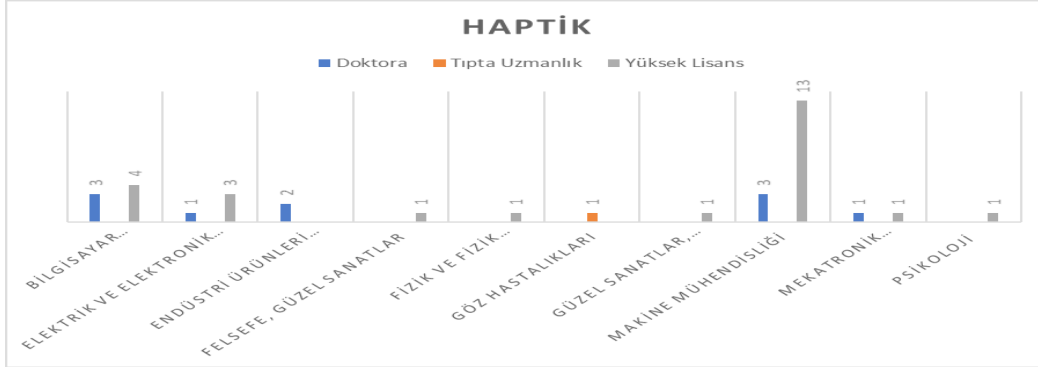
Tarama kelimelerine göre tezlerin sayıları şu şekildedir: ‘Haptik’ tarama kelimesiyle ulaşılan toplam tez sayısı 36 olup, bunun 10’u doktora, 25’i yüksek lisans ve 1’i de tıpta uzmanlık tezidir. ‘Dokunma’ tarama kelimesiyle ulaşılan toplam tez sayısı 86 olup, bunun 22’si doktora, 63’ü yüksek lisans ve 1’i de tıpta uzmanlık tezidir. ‘Kişilerarası iletişim’ tarama kelimesiyle ulaşılan toplam tez sayısı 66 olup, bunun 12’si doktora ve 54’ü de yüksek lisans tezidir. ‘Kişilerarası ilişkiler’ tarama kelimesiyle ulaşılan toplam tez sayısı 44 olup, bunun 10’u doktora ve 34’ü de yüksek lisans tezidir. Aynı teze birden fazla tarama kelimesinde rastlanılmamıştır.

Tablo 3. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

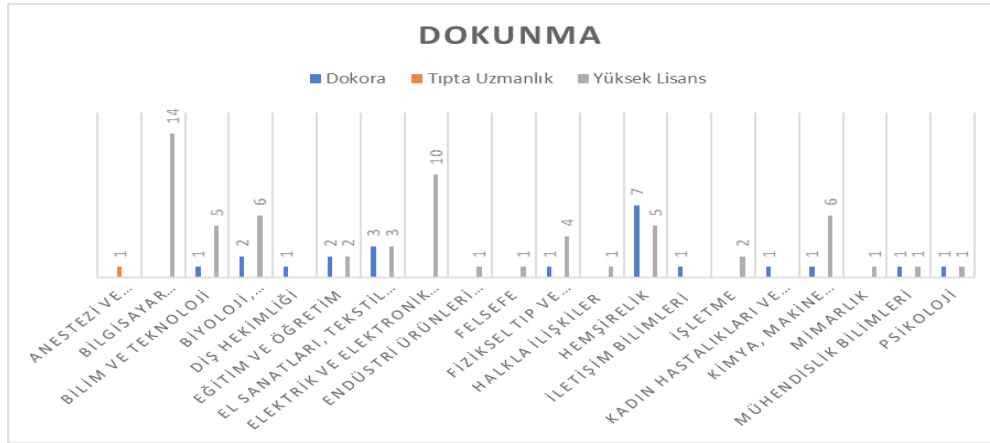
Yayınlandığı Yıl	Tez Türü			
	Doktora	Yüksek Lisans	Tıpta Uzmanlık	Toplam
1991	0	1	0	1
1996	0	1	0	1
1999	2	3	0	5
2000	1	0	0	1
2001	0	3	0	3
2002	2	3	0	5
2003	1	2	0	3
2004	2	3	0	5
2005	3	5	0	8
2006	1	7	0	8
2007	2	7	0	9
2008	2	4	1	7
2009	2	5	0	7
2010	3	7	0	10
2011	1	10	0	11
2012	3	6	1	10
2013	2	12	0	14
2014	4	12	0	16
2015	5	11	0	16
2016	5	5	0	10
2017	6	14	0	20
2018	5	16	0	21
2019	1	28	0	29
2020	1	11	0	12
TOPLAM	54	176	2	232

Tezlerin yıllara göre kronolojik dağılımında; yüksek lisansla 28 tez ile 2019 yılının, doktora da ise 6 tez ile 2017 yılının öne çıktığı görülmektedir. Tez türü toplamında 176 adet (%75,86) teze yüksek lisans tezlerinin; 54 adet (%23,27) ile doktora tezlerinin ve 2 adet (%0,86) ile de tıpta uzmanlık tezlerinin çalışıldığı görülmektedir. Kişilerarası ilişkileri konu edinen ilk yüksek lisans tezi ise 1991 yılında tamamlanmıştır.

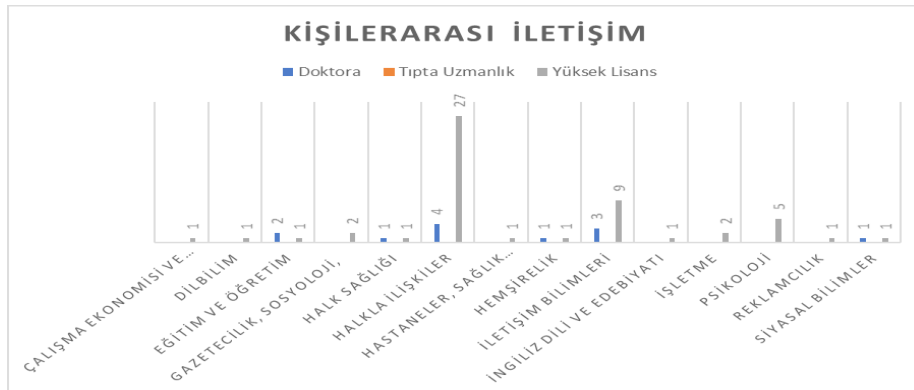
Tarama kelimelerine göre ulaşılan tezlerin çalışma konularına göre dağılımı şu şekildedir:

Grafik 1.1. Haptik tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlardan görüldüğü üzere, doktora ve yüksek lisans tez konularının en fazla makine mühendisliği (16), bilgisayar mühendisliği (7) ve elektrik- elektronikle (4) ilişkili olduğu görülmektedir. İletişimle ilişkili herhangi bir teze rastlanmazken, psikolojiyle ilişkili yalnız 1 yüksek lisans tezi ve göz hastalıklarıyla da ilgili 1 tıpta uzmanlık tezi bulunmaktadır.

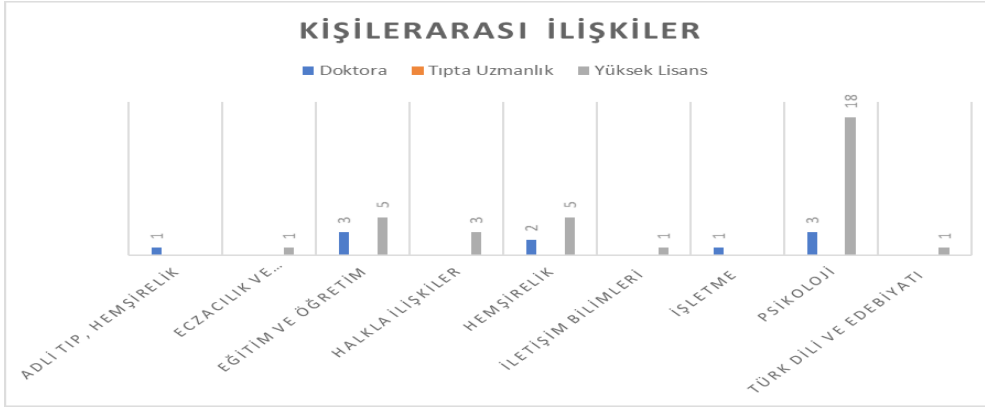

Grafik 1.2. Dokunma tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlardan görüldüğü üzere, doktora tez konularının, en fazla hemşirelik (7), el sanatları ve tekstil (3), eğitim-öğretim (2) ve biyoloji (2) ile ilişkili olduğu ve konusu itibarıyla iletişim bilimleri ile ilişkili doktora tez sayısının ise 1 olduğu görülmektedir. Yüksek lisans tez konuları ise, en fazla bilgisayar mühendisliği (14), elektrik-elektronik (10), kimya (6) ve biyoloji (6) ile ilişkilidir. Konusu itibarıyla halkla ilişkiler ile ilişkili yüksek lisans tez sayısının ise sadece 1 adet olduğu görülmektedir.

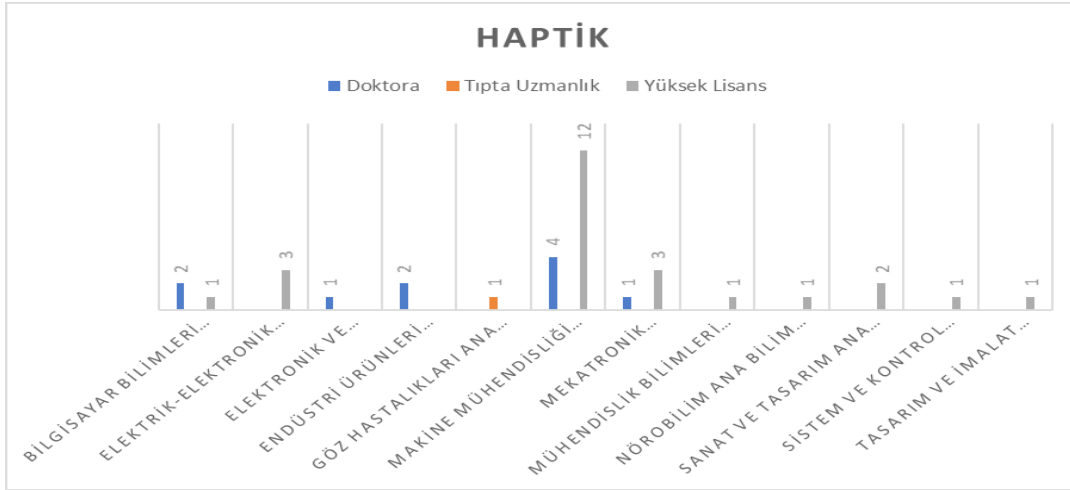
Grafik 1.3. Kişilerarası iletişim tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlardan görüldüğü üzere, doktora tez konularının, en fazla halkla ilişkiler (4) ve iletişim bilimleri (3) ile ilişkili olduğu; yüksek lisans tez konularının ise, en fazla halkla ilişkiler (27) ve iletişim bilimleri (9) ile ilişkili olduğu görülmektedir.

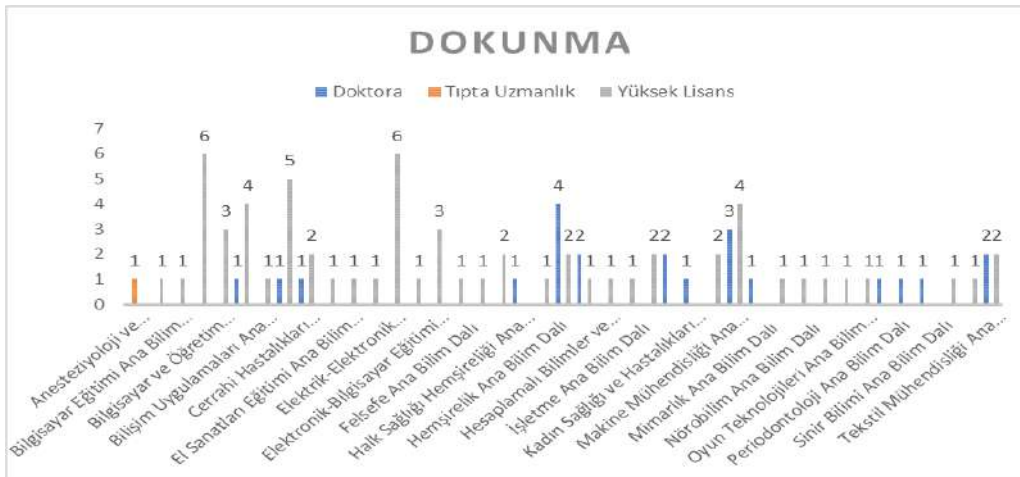

Grafik 1.4. Kişilerarası ilişkiler tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlardan görüldüğü üzere, doktora tez konularının, en fazla eğitim-öğretim (3), psikoloji (3) ve hemşirelik (2) ile ilişkili olduğu; yüksek lisans tez konularının ise, en fazla psikoloji (18), hemşirelik (5) ve eğitim-öğretim (5) ile ilişkili olduğu görülmektedir.

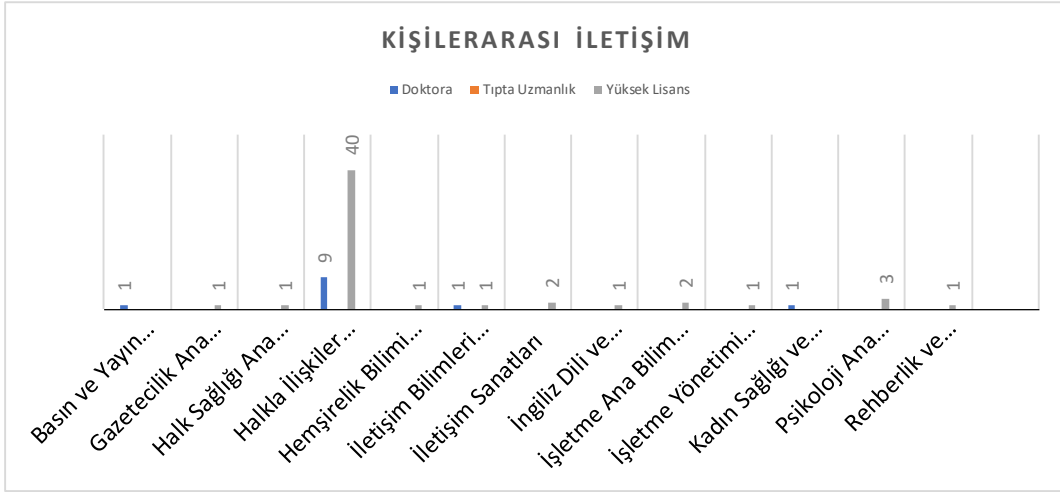
Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dallarına göre Dağılımı da şu şekildedir:

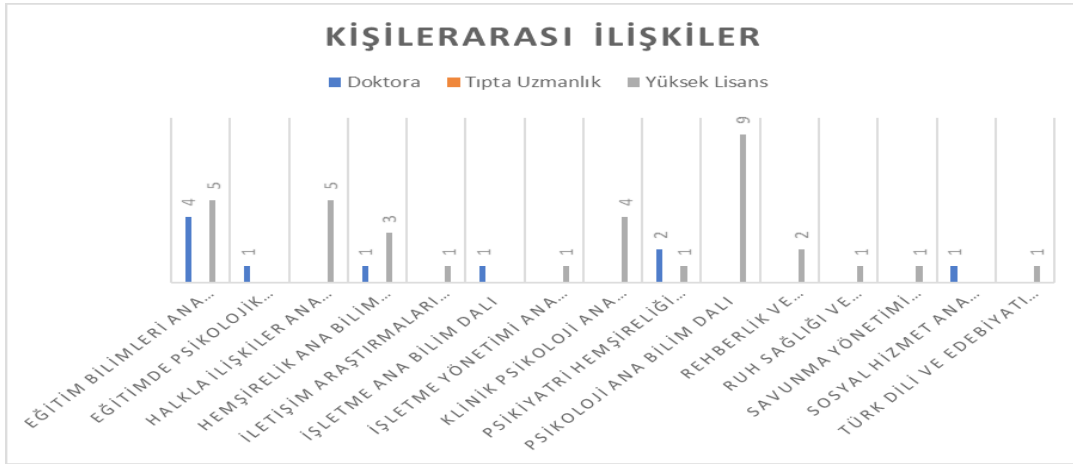
Grafik 2.1. Haptik tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlardan görüldüğü üzere, bu kavrama doktora (4) ve yüksek lisans tezlerinde (12) en fazla ilginin gösterildiği anabilim dalı makine mühendisliğinin olduğu gözlenmiştir. Genel olarak da haptik kavramını içeren tezlerin fen bilimlerinde kabul gördüğü dikkat çekmektedir.

Grafik 2.2. Dokunma tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlardan görüldüğü üzere; bu kavrama doktora tezlerinde hemşirelik anabilim dalı (4) ve makine mühendisliği anabilim dalı (3); yüksek lisans tezlerinde bilgisayar eğitimi anabilim dalı (6), elektrik-elektronik anabilim dalı (6) ve bilişim uygulamaları anabilim dalı (5) ilgi gösterildiği gözlenmiştir.

Grafik 2.3. Kişilerarası iletişim tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlardan görüldüğü üzere bu kavrama gerek doktora tezlerinde (9) gerekse yüksek lisans tezlerinde (40) en fazla ilginin gösterildiği anabilim dalı halkla ilişkiler anabilim dalı olmuştur. Bunun nedeni ise enstitü bünyesinde anabilim dalı olan halkla ilişkiler bölümlerine bağlı kişilerarası iletişim bilim dallarının olması ve tezlerin bu bilim dallarında üretilmiş olmasıdır.

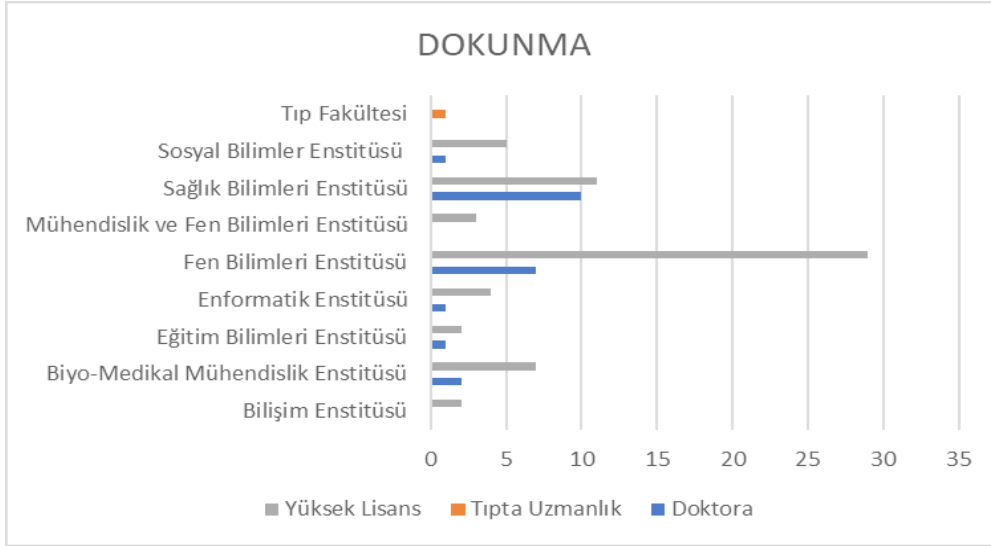

Grafik 2.4. Kişilerarası ilişkiler tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlardan görüldüğü üzere bu kavram doktora tezlerinde, eğitim bilimleri anabilim dalı (4) ve psikiyatri hemşireliği anabilim dalında (2); yüksek lisans tezlerinde ise psikoloji anabilim dalı (9), eğitim bilimleri anabilim dalı (5) ve halkla ilişkiler anabilim dalında (5) en fazla ilgiyi gördüğü gözlenmiştir.

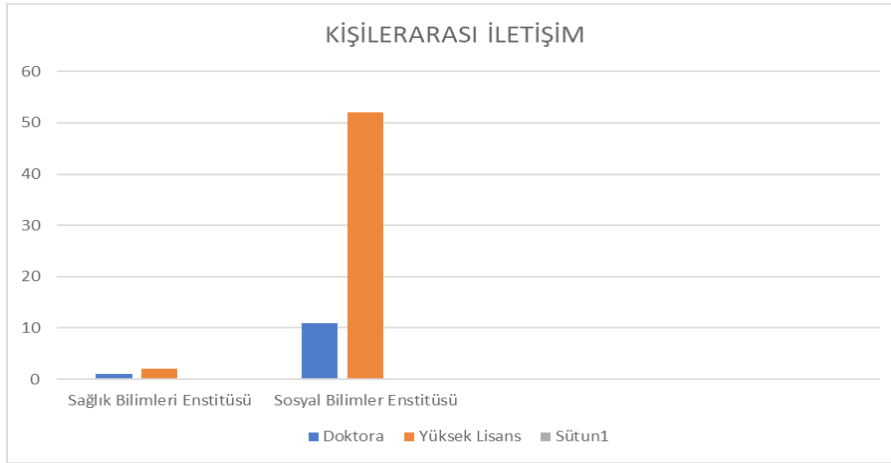
Lisansüstü tezlerin enstitülere göre dağılımı ise şu şekildedir:

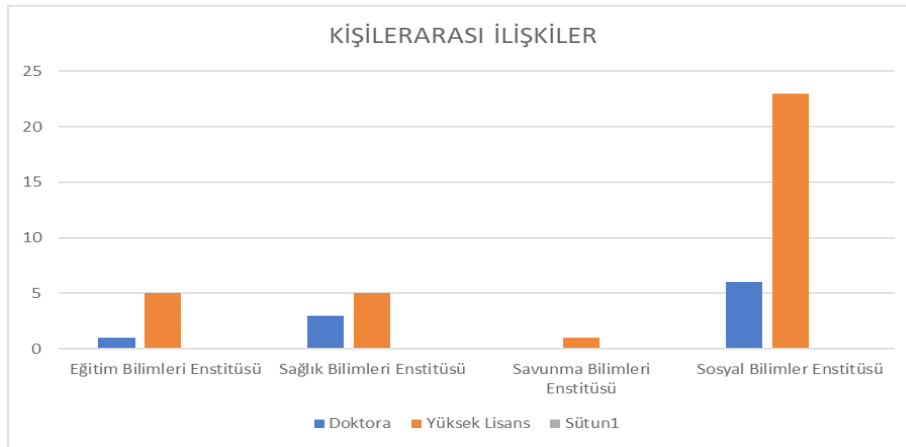
Grafik 3.1. Haptik tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlara göre üretilmiş tezlerin fen bilimleri enstitüsü tarafından (doktor 10, yüksek lisans 23) ağırlıklı olarak ele alındığı görülmüştür.

Grafik 3.2. Dokunma tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlara göre tezlerin ağırlıklı olarak fen bilimleri enstitülerinde (doktora 7, yüksek lisans 29) ve sağlık bilimleri enstitülerinde (doktora 10, yüksek lisans 11) tamamlandığı görülmüştür.

Grafik 3.3. Kişilerarası iletişim tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlara göre tezlerin ağırlıklı olarak sosyal bilimler enstitülerinde (doktora 11, yüksek lisans 52) tamamlandığı görülmüştür.

Grafik 3.4. Kişilerarası ilişkiler tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlara göre tezlerin ağırlıklı olarak sosyal bilimler enstitülerinde (doktora 6, yüksek lisans 23) ve sağlık bilimleri (doktora 3, yüksek lisans 5) enstitülerinde tamamlandığı görülmüştür.

Bununla birlikte, Lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımda ise;

Haptik tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlara göre üniversiteler içerisinde en fazla doktora çalışması yapan üniversitenin Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (2), Trakya Üniversitesi (2); yüksek lisans çalışması yapan üniversitenin ise İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (3) ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi (3) olduğu görülmektedir.

Dokunma tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlara göre üniversiteler içerisinde en fazla lisansüstü çalışması yapan üniversitelerin de Boğaziçi Üniversitesi (doktora 3, yüksek lisans 10) ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi (doktora 1, yüksek lisans 10) olduğu görülmüştür.

Kişilerarası iletişim tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlara göre üniversiteler içerisinde en fazla lisansüstü çalışması yapan üniversitenin ise Marmara Üniversitesi (doktora 1, yüksek lisans 21) olduğu görülmüştür.

Kişilerarası ilişkiler tarama kelimesiyle elde edilen sonuçlara göre üniversiteler içerisinde en fazla lisansüstü çalışması yapan üniversitelerin Marmara Üniversitesi (doktora 2, yüksek lisans 6) ve Maltepe Üniversitesi (yüksek lisans 4) olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Anahtar Kelimeler

TEZ TEMA KODU	ANAHTAR KELİMELER
HAPTİK	Dokunsal algılama, El; El tanıma, Tasarım, Tasarım süreci, Ürün tasarımı
	Algı fenomenolojisi, Merleau-Ponty, haptik, dokunsal, haptik sanat, haptik algı, dokunsal algı, Clifford Williams, Meret Oppenheim, Louise Bourgeois
	Hibrit haptik sistem, Aktif eyleyici, Pasif eyleyici, Gerçek zamanlı kontrol
	Triglide, Dinamik, Genetik algoritma, PID, Kayan kipli kontrol, YSA, Bulanık Mantık, Haptik, Kuvvet geribildirim, Teleoperasyon.
	Teleoperasyon, Haptik, Robotik, Kuvvet geri besleme
	Phantom Omni Haptik Robot, Teleoperasyon, Sanal Endüstriyel Robot, Tek Yönlü Kontrol, İki Yönlü Kontrol, Haptik, Hesaplanmış Tork Kontrol, Kendinden Uyarlamalı (Adaptive) Hesaplanmış Tork Denetim Algoritması
	Asimptotik kararlılık, Değişken tabanlı yüzeyler, Eğrisel yüzeyler, PD kontrol, Viskoelastik davranış
	Bilgisayar destekli öğretim, Fizik öğretimi, Grafik modelleme, Sanal Gerçeklik Modelleme Dili, Yazılım geliştirme, İnsan-çevre etkileşimi
	Bilgisayar yazılımları, Esnek robot kolu, Kimyasal bağlar, Nesneye dayalı yazılım, Çocuklar-üstün yetenekli
	Bulanık mantık Makine mühendisliği Geri beslemeli kontrol, Sanal gerçeklik, Sürtünme katsayısı
TEMA KODU	ANAHTAR KELİMELER
DOKUNMA	El fonksiyonları, duyu hissi, piyanist, ressam
	Nazal cpap, terapötik dokunma, anne sesi, ağrı, konfor
	Propriyosepsiyon, denge, sıcak, soğuk, basınç, vibrasyon, ağrı
	Otizm, Duyusal Uyarın, Dokunma Duyusu, Ebeveyn, Duyusal ve Davranışsal
	Algı, Ana-baba, Dokunma, Duyular, Ebeveyn-çocuk ilişkisi, Ebeveynlik rolleri, Masaj, Stres, Uğraş tedavisi, Çocuklar
	Akciğer hastalıkları, Akciğer hastalıkları-obstrüktif, Anksiyete, Dokunma, Terapötik yöntemler, Uyku, Uyku kalitesi
	İletken polimerler
	Dokunma, Elektromiyografi, Kalp hızı, Yüz
	Bezier, B-Spline, NURBS, eğri modelleme, yüzey modelleme, FPGA, DSP, Mikroislemci.
	Anneler, Bağlanma, Bebek-prematür, Bebekler, Dokunma, Terapötik yöntemler, Şefkat
Dokunma, Duyusal pazarlama, Fiyat, Psikolojik sahiplenme, Yazılı bilgi, Çevrimiçi alışveriş	
Frostig Görsel Algı Testi, Görsel algılama, Okul öncesi çocuklar, Çoklu dokunmatik ekran, İlkokul öğrencileri	
Ağrı, Fibromiyalji, Reiki, Romatizmal hastalıklar, Tamamlayıcı tedaviler, Terapötik yöntemler	
Bilgisayar kullanımı, Etkileşim, Kavram gelişimi, Kavramsallaştırma, Kültür, Okul öncesi çocuklar, Zihinsel temsiliyet, İnsan-teknoloji ilişkisi, İnternet, İnternet kullanımı	
Dokunma, Felsefe, Felsefe tarihi, Modern felsefe, Sanat felsefesi, Varlık felsefesi	
Terapötik dokunma, yaşlı, uyku kalitesi, tamamlayıcı tıp, hemşirelik	
Grafiksel kullanıcı arayüzü, Kullanıcı arayüz elemanları, İnsan bilgisayar etkileşimi dersi,	
Terapötik dokunma; hemşirelik girişimleri, yaşlı bakımı; anksiyete, konfor	
ABS	
Konuşma üreten cihaz, Otistik çocuklar, Talep, İletişim becerisi	
Dokunmatik Ekranlı Cihaz, Tüketici Elektronikleri, Delta Robot, Robot Kinematiği, Yapay Görme, Görüntü İşleme, Test Otomasyon Sistemi	
Analitik modelleme, Optik algılayıcılar, Sayısal görüntü işleme	
İmza doğrulama, özel dizi oluşturma, kimlik doğrulama, taşınabilir cihazlar, edit distance	
Katarakt ameliyatı, terapötik dokunma, anksiyete, hasta memnuniyeti	
Kullanıcı arayüz sistemleri, Sanal gerçeklik	
Anksiyete, Anne-bebek etkileşimi, Anne-bebek etkileşimi, Anneler, Bebek-prematür, Bebek-yenidoğmuş, Bebekler, Durumluk kaygı, Postpartum dönem, Sürekli kaygı	
Dokunmatik ekran, mikro kontrolcü, dc motor kontrol, akülü tekerlekli sandalye.	
Grafiksel kullanıcı arayüzü	
Dokunma kumaşlar, Dokunmamış kumaşlar, Kumaşlar, Marka, Türk Patent Enstitüsü, Örne kumaşlar	
Biyomekanik, Biyomekanik analiz, EEG, Robotik, Uyarılmış potansiyeller	
Rüzgâr türbinleri	
Bilgisayar destekli eğitim, Okul öncesi eğitim	
Ekran, Ekran tasarımı, Tasarım, Teknoloji destekli öğretim, Çoklu dokunmatik ekran, Öğretim araçları, İkoğretim okulları	
Anneler, Ağrı, Doğum, Doğum ağrıları, Hasta memnuniyeti	
Anksiyete, Ağrı, Reiki, Sezaryen operasyonu, Tedavi	

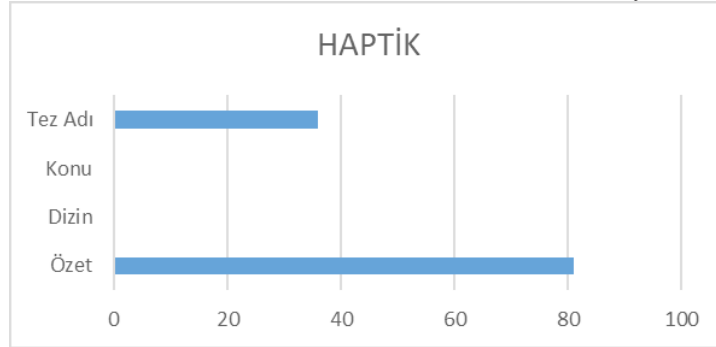
Osmanlı kumaşları, motif ve desen, jakarlı dokuma, jakarlı, photoshop programı, sokrates programı.
Anestezi, Araç-gereçler, Dezenfeksiyon, Monitör
Deri, Dokunsal algılama, Mekanik davranış, Somatosensoryel korteks
Elektromanyetik uyumluluk, Frekans atlama, Nem, Sıcaklık, Yayılı spektrum
Aromataz, Fibromiyalji, Masaj, Müzik, Uyku, Uyku bozuklukları, Yorgunluk
FPGA
Eğitsel oyunlar, Tutum ölçekleri, Tutumlar
Sürtünme katsayısı
Dental implantasyon, Dental implantlar, Dental restorasyon, Flüor, Isırma kuvveti, Protezler ve implantlar
Algılanan kalite, Dokunsal algılama, Kalite, Satınalma, Satınalma davranışı, Satınalma kararı, Satınalma niyeti, Tüketiciler, Ürün kalitesi
Eğitim teknolojisi, FPGA, Kullanılabilirlik
Canlandırma, Diferensiyel geometri, Laplace-Bessel diferensiyel operatörü, Üç boyutlu canlandırma, Üç boyutlu canlandırma sistemi, Üç boyutlu cisimler, Üç boyutlu modelleme, Üç boyutlu yeniden yapılandırma
Demet yayılım yöntemi
YBÜ, müzik terapi, aromaterapi, ekspresif dokunma
Coğrafi veri sistemleri
Ölçme sistemleri, Ölçüm hataları, Ölçüm tasarımı, Ölçüm teknikleri,
Titreşimsel duyarlılık, psikofiziksel kanallar, yaşlanma
Çözgü ipliği, atkı ipliği, kıvrım, dokuma makinası, çözgü gerginliği, çözgü salma mekanizması, çözgü besleme miktarı.
Doğum ağrısı, kaygı, doğal ağrı yönetimi
Arayüzler, Java, Robotlar, Uzaktan kumanda
Image, Görüntü analizi, Kumaşlar, Suyula ıgneleme
Elektriksel iletkenlik, Endükleme yöntemi, Görüntüleme yöntemleri, Tıbbi görüntüleme
Biyolojik dokular, Biyomedikal uygulamalar, Görüntüleme sistemleri
Kumaşlar, Nozul, Radyal akım, Robot kolu
Ağrı-postoperatif, Sezaryen operasyonu
Cisim tanıma, Robotlar

Tablo 4’de araştırma kapsamında incelenen lisansüstü haptik ve dokunma kelimelerini konu alan tezlerde bulunan anahtar kelimelere yer verilmektedir. Tez adında kişilerarası ilişkiler ve kişilerarası iletişim ifadelerini içeren tezlerin anahtar kelimeleri tablosu ise haptik ve dokunma kelimeleriyle birlikte taratıldığından bir kez daha tabloya dönüştürmeye gerek görülmemiştir.

Tablo 4 incelendiğinde tez başlığına göre haptik kelimesiyle basit tarama yöntemiyle elde edilen tezlerin anahtar kelimelerinde, haptik kelimesine hiç yer verilmediği görülmüştür.

Bu kez de haptik tarama kelimesi, YÖK Ulusal Tez veri tabanında “tez adı, konu, dizin ve özet”e göre ve arama tipi de “içinde geçsin” şeklinde belirlenerek gelişmiş taramaya tabi tutulmuştur.

Bu tarama sonucunda da elde edilen veriler şöyledir:

Grafik 4. Gelişmiş tarama sonucunda 81 lisans üstü tezinin özet kısmında haptik kelimesinin yer aldığı görülmüştür. Oysa tez adına göre yapılan basit taramada tez sayısı 36 olarak bulunmuştu.

Bu durumda haptik kelimesine tez adında olmasa da özetinde yer veren başka tezler de vardır. Ancak konumuz “kişilerarası ilişkilerde dokunma” olduğuna göre ve kişilerarası ilişkiler literatüründe “haptik kavramı dokunma yoluyla iletişim” (Dinçer, 2015: 260) şeklinde ele alındığından bulgularanan tezler bu bakış açısıyla iletişim, dokunma, kişilerarası ilişkiler ve kişilerarası iletişim kavramlarıyla birlikte yeniden gelişmiş aramaya tabi kılınmıştır.

- ‘Haptik’ ve ‘iletişim’ kelimeleri birlikte tüm kategorilerde taratılmış ve yalnızca 4 sonuç bulunmuştur. Tez türleri yüksek lisans olup, konuları, 1 eğitim ve öğretim, 2 makine mühendisliği ve 1 de bilgisayar mühendisliği bilimleri ile ilişkilidir.
- ‘Haptik’ ve ‘dokunma’ kelimeleri birlikte tüm alanlarda taranmış 22 sonuç elde edilmiştir. Dokunma teriminin kişilerarası mesaj alışverişini içerip içermediğinden emin olmak için üçüncü bir terim olarak ‘iletişim’ kavramı eklenmiş ve yapılan taramada hiçbir sonuç elde edilememiştir.
- ‘Haptik’ ve ‘kişilerarası ilişkiler’ kelimeleri birlikte tarandığında yine tüm alanlarda hiçbir sonuç elde edilememiştir.
- ‘Haptik’ ve ‘kişilerarası iletişim’ kelimeleri birlikte tüm alanlarda taratılmış ve hiçbir sonuç elde edilememiştir.

Dolayısıyla YÖK veri tabanında yer alan ve haptik tarama sözcüğüyle ulaşılan tezlerin, insandan insana dokunma yoluyla oluşan bağı tanımlamadığı söylenebilir. Haptik konusunda yapılan tezlerin neredeyse tamamına yakın bir kısmının fen bilimlerinde yapılmış olması ve özellikle makine mühendisliği, bilgisayar mühendisliği, elektrik- elektronik ile ilgili alanlarda ele alınmış olması, bu tezlerde kullanılan haptik kelimesinin daha çok bilim ve teknolojiye kullanımını gösterdiği söylenebilir. Bu kullanımında da haptik “*arayüzlerde dokunma duyularının kullanımı ile ilgili olup bilgiyi dokunma hissi yoluyla ileme ve anlama bilimi ve teknolojisidir. Haptiklerin en iyi bilinen örnekleri, bir cep telefonundaki titreşim, giyilebilir cihazlar, üst düzey askeri ve endüstriyel simülasyon ekipmanı vs*” (Blenkinsopp, 2020).

Kısaca haptik kavramı araştırma kapsamında elde edilen tezlerde kişilerarası ilişkiler bağlamında değil bilim ve teknoloji bağlamında ele alınmış olup COVID 19 sürecindeki kişilerarası bağın oluşmasındaki dokunma davranışını tanımlamaktadır. Bu kavramın kullanılışı bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Basit tarama yöntemiyle tez adında dokunma kelimesi geçen 86 lisansüstü tezin 7’sinin anahtar kelimelerinde de “*dokunma*” kelimesinin geçtiği görülmüştür. 4 yüksek lisans ve 1 doktora tezinin sağlık bilimleri enstitüsünde; biri işletme ve biri de felsefe anabilim dalında olmak üzere 2 tezin sosyal bilimler enstitüsünde yapıldığı görülmektedir.

Dokunma kelimesi, YÖK Ulusal Tez veri tabanında, aranacak alan “tez adı, konu, dizin ve özet”i içeren “tümü” ne göre ve arama tipi de “içinde geçsin” şeklinde belirlenerek gelişmiş taramaya tabi tutulduğunda da 979 kayıt elde edilmiştir. Çalışma konumuz gereği bulgularan bu tezler iletişim, kişilerarası ilişkiler, kişilerarası iletişim ve dokunma açığı kavramlarıyla birlikte yeniden gelişmiş aramaya tabi kılınmıştır.

Dokunma ve iletişim kelimeleri birlikte tüm alanlarda taratılmış ve 132 sonuç elde edilmiştir. Çalışmalar konu itibarıyla şehircilik ve bölge planlamadan bilgisayar mühendisliği bilimlerine, psikolojiden pazarlamaya kadar oldukça çeşitli alanlarda ele alınmıştır. Örneğin, halkla ilişkiler alanında yapılmış 1 yüksek lisans tezinde dokunma ve iletişim kavramı, satın alma davranışı üzerinde duyuların rolünü açıklarken kullanılmış, yine GSM kontrollü akıllı ev uygulamalarını anlatan bir başka tezde de bu kelimeler birlikte yer almıştır. Ancak çalışmanın konusu insandan insana dokunma yoluyla kurulan iletişimin önemini ortaya koyması açısından konuyu ele alan tezlerin tespit edilebilmesidir. Bu nedenle dokunma tarama sözcüğü “kişilerarası ilişkiler” tarama sözcüğüyle birlikte gelişmiş taramaya tüm alanlarda tabi tutulmuş ve yalnızca 1 sonuç elde edilmiştir. Bu çalışma da cinsel doyumun hangi psikolojik boyutlarla ilişkili olduğunu açıklayan psikoloji alanında yapılmış bir yüksek lisans tezidir.

Dokunma ve kişilerarası iletişim kelimeleri birlikte tüm alanlarda taratılmış ve hiç sonuç elde edilememiştir. Ayrıca; “dokunma iletişimi”, “dokunma depresyonu”, “dokunma yoksunluğu” “dokunma açığı”, “şefkat yoksunluğu”, “cilt açığı” kavramlarının her biri ayrı ayrı dizin alanında taratılmış ve hiçbir sonuç elde edilememiştir.

Sonuç ve Öneriler

COVID-19 salgını nedeniyle, kişilerarası ilişkilerde dokunma konusunda getirilen ciddi kısıtlamalar nedeniyle, bu durumun sağlığımız üzerinde uzun vadeli olumsuz etkilerinin olacağı uzmanlar tarafından sıkça dile getirilmektedir.

Görmek, duymak, koklamak ve tatmaktan farklı olarak, dokunmak başka bir kişiyle etkileşim anlamına gelir, duyguları iletmek için kullanılabilir ve insanın en sosyal duygusu olarak nitelendirilebilir. Ancak kişilerarası etkileşimler için son derece önemli olan dokunma terimine kişilerarası iletişim alandaki kitaplarda da nadiren yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte, iletişim olarak dokunma üzerine yapılan araştırmalar da konunun cinsiyet, yaş, sınıf ve kültüre göre değişimini ele aldığından, bu konudaki bilgilerimizin oldukça sınırlı ya da COVID 19’la birlikte değişime uğradığını söylemek doğru bir tespit olacaktır. Zira COVID 19 küresel ölçekte herkese dokunmanın sosyal etkileşimler için hayati öneme sahip olduğunu göstermiştir. Buna rağmen yaşanan salgın sürecinde, yakın ilişkilerde dokunma ve kişilerarası temas hakkında çok az şey bilindiği, hatta bilinen doğruların da değişime uğradığı ya da uğrayacağı ortaya çıkmıştır.

Örneğin COVID-19’un bulaşmasını azaltmak için başvuru sosyal mesafe kuralları, birçok dokunma türüne son vermiştir. Sosyal mesafeye sınırlar çizildiği “yeni normal”de, el sıkışmak, el ele tutuşmak, yakın temasta bulunmak ve sosyal sarılma gibi geleneksel sözsüz jestler neredeyse ortadan kalkmıştır. Bu durumda yaşanan dokunma yoksunluğu, dokunma açığı, cilt açığı veya dokunma depresyonu, kişilerarası ilişkilerde kopuşların yaşanmasına ve yakın ilişkilerdeki bağların kopmasına ya da zedelenmesine neden olabilir.

Bununla birlikte bu çalışmada, özellikle iletişim alanında 1991-2020 yılları arasında tamamlanan lisansüstü çalışmalarda kişilerarası dokunuşun insanlar üzerinde neden bu kadar ciddi etkilere sahip olduğunu ortaya koyan, iletişim açısından kişilerarası ilişkilerde dokunma davranışının altında yatan bilişsel, sinirsel ve fizyolojik mekanizmaları kapsayan lisansüstü bir çalışmanın şimdiye kadar yapılmamış olduğu, bu alanın ihmal edildiği ve dolayısıyla konu hakkında çok fazla şey bilinmediği görüldü.

YÖK ulusal tez merkezinde “dokunma”, “haptik”, “kişilerarası iletişim” ve “kişilerarası ilişkiler” tarama sözcüklerini içeren lisansüstü çalışmalardan elde edilen verilere göre konuya ilgi 1991’den 2020 yılına kadar artarak devam etmektedir. Yapılan doktora ve yüksek lisans tezlerindeki sayısal artış konuya ilginin bir göstergesidir. Ancak tarama kelimelerinin ilişkili olduğu konulara bakıldığında, tez yazarlarının ürettikleri tezlerin konularını ağırlıklı olarak “makine mühendisliği, bilgisayar mühendisliği, hemşirelik, halkla ilişkiler ve psikoloji” ile ilişkilendirdikleri görülmüştür. Haptik ve dokunma terimleriyle yapılan tarama sonucunda elde edilen verilere göre bu alandaki lisansüstü tezlerin ağırlıklı olarak fen bilimleri enstitülerinde ve sağlık bilimleri enstitülerinde tamamlandığı görülmüştür. Bu durum da haptik ve dokunma konularındaki bilimsel boşluğa ‘genişletilmiş gerçeklik’ gibi teknolojik yaklaşımlar yardımıyla çözüm üretme çabası olarak değerlendirilebilir.

Kişilerarası iletişim ve kişilerarası ilişkiler tarama terimleriyle elde edilen verilere göre de bu alanda üretilen tezlerin ağırlıklı olarak sosyal bilimler enstitülerinde tamamlandığı ve yapılan tez sayısına bakıldığında da Marmara Üniversitesinin ön plana çıktığı görülmüştür. Lisansüstü tezlerin anahtar kelimeleri ise kişilerarası ilişkilerde dokunma davranışını ve dokunma davranışının altında yatan bilişsel, sinirsel ve fizyolojik mekanizmaları haber vermekten çok uzaktır.

YÖK Ulusal Tez Veri Tabanında “duygusal dokunma açlığı”, “dokunma yoksunluğu”, “dokunma depresyonu”, “şefkat yoksunluğu” ve “cilt açlığı” konularında hiçbir lisansüstü çalışmasının olmaması da konunun hem teorik açıdan hem de uygulama açısından ne kadar ilgiye muhtaç olduğunun bir göstergesidir. Zira salgın döneminde yaşananlar, kişilerarası dokunuşun doğasına ilişkin teorik ve uygulamaya yönelik lisansüstü araştırmalarda ilerleme kaydetmenin önemini ortaya çıkarmıştır.

Kaynaklar

- [1] Altınpulluk, H. (2018). Türkiye’de Artırılmış Gerçeklikle İlgili Hazırlanan Tezlerin Bibliyometrik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, Cilt:8, Sayı:1 (248-272)
- [2] Banerjee, D., Vasquez, V., Pecchio, M., Hegde, M.L., Jagannatha, R.K. & Rao, T.S. (2021). “Biopsychosocial intersections of social/affective touch and psychiatry: Implications of ‘touch hunger’ during COVID-19”, *International Journal of Social Psychiatry*, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0020764021997485>, Erişim Tarihi: 18.03.2021.
- [3] Blenkinsopp, R. (2020). What is Haptics? <https://www.ultraleap.com/company/news/blog/what-is-haptics/> Erişim Tarihi: 20.03.2021.
- [4] Cekaite, A. and Holm, M.K. (2017). The Comforting Touch: Tactile Intimacy and Talk in Managing Children’s Distress, *Research on Language and Social Interaction*, Volume 50, Issue 2, (109-127)
- [5] Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38(5), 300–314.
- [6] Cohen, S., Janicki-Deverts, D., Turner, R.B., Doyle, W.J. (2015). Does hugging provide stress-buffering social support? A study of susceptibility to upper respiratory infection and illness, *Psychological Science*, 2015, 26 (2): pp.(135-147).
- [7] Crucianelli, L. (2020). The need to touch, <https://aeon.co/essays/touch-is-a-language-we-cannot-afford-to-forget> Erişim Tarihi: 30.03.2021.

- [8] Dalcher, C. (2020). The Famous Savage Boy of France, <https://historyofyesterday.com/the-famous-savage-boy-of-france-a5c03453f0ea> Erişim Tarihi: 23.03.2021.
- [9] Dinçer, M.K. (2015). *Sözsüz İletişim Becerileri*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- [10] Gallacea, A. and Spence, C. (2010). The science of interpersonal touch: An overview, *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, Volume 34, Issue 2, February 2010, Pages 246-259. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2008.10.004>, Erişim Tarihi: 15.03.2021.
- [11] Gould, W.R. (2020). Navigating Touch Deprivation in the Social Distancing Era, <https://www.verywellmind.com/social-distancing-has-led-to-touch-deprivation-what-that-means-for-you-5024870>, Erişim Tarihi: 20.03.2021.
- [12] Greene, M.F. (2020). Izidor'un yeniden insan olma hikayesi, <https://haftalikgzt.com/gazete/izidorun-yeniden-insan-olma-hikayesi/> Erişim Tarihi: 23.03.2021.
- [13] Habertürk, (2019). Amigdala nedir, ne işe yarar?, 2019, <https://www.haberturk.com/amigdala-nedir-ne-ise-yarar-2281318> Erişim Tarihi: 25.03.2021.
- [14] Holt-Lunstad, J. and Birmingham, W.A., Light, K.C. (2008). Influence of a “Warm Touch” Support Enhancement Intervention Among Married Couples on Ambulatory Blood Pressure, Oxytocin, Alpha Amylase, and Cortisol, *Psychosomatic Medicine*, 2008, Volume 70, Issue 9, (976-985)
- [15] Jakubiak, B.K. and Feeney, B.C. (2017). Affectionate Touch to Promote Relational, Psychological, and Physical Well-Being in Adulthood: A Theoretical Model and Review of the Research, *Pers Soc Psychol Rev*. 2017 Aug;21(3):228-252. doi: 10.1177/1088868316650307. Epub 2016 May 24. PMID: 27225036, Erişim Tarihi: 28.03.2021.
- [16] Lebrun, Y. (1980). Victor of Aveyron: A Reappraisal in Light of More Recent Cases of Feral Speech, *Language Sciences*, Volume 2, Issue 1, 1980, pp.32-43.
- [17] Lee, S. (2020). Why we need to rediscover the power of human touch, <https://www.weforum.org/agenda/2020/11/touching-less-heres-why-that-matters/> Erişim Tarihi: 27.03.2021.
- [18] Morales-Brown, L. (2021). What does it mean to be ‘touch starved’?, <https://www.medicalnewstoday.com/articles/touch-starved> Erişim Tarihi: 01.04.2021.
- [19] Ortiz, N. (2020). Touch Deprivation: COVID-19’s Unexpected Side Effect, <https://www.nbcmiami.com/news/local/touch-deprivation-covid-19s-unexpected-side-effect/2213838/> Erişim Tarihi: 30.03.2021.
- [20] Pierce, S. (2020). Touch starvation is a consequence of COVID-19’s physical distancing, <https://www.tmc.edu/news/2020/05/touch-starvation/> Erişim Tarihi: 23.03.2021.
- [21] Sarı, B., Yılmaz, B. ve Ferik, A.O. (2019). Pazarlama Araştırmalarında Yeni Bir Eğilim Olarak Nöropazarlama: Türkiye’de Nöropazarlama Alanında Yapılan Akademik Çalışmalara Yönelik Bir İnceleme, *Selçuk İletişim Dergisi*, 2019, 12 (2), (1127-1168)
- [22] Sözcü, (2021). Covid-19 salgınında 3 kat arttı, <https://www.sozcu.com.tr/2021/saglik/covid-19-salgininda-3-kat-artti-6294463/> Erişim Tarihi: 23.03.2021.
- [23] Teh, J.K.S., Cheok, A.D., Peiris, R.L., Choi, Y., Thuong, V., Lai, S. (2008). Huggy Pajama: A Mobile Parent and Child Hugging Communication System, *IDC '08: Proceedings of the 7th international conference on*

Interaction design and children, pp.250-257. <https://doi.org/10.1145/1463689.1463763>

- [24] Tejada, H.A., Dunbar, R., & Montero, M. (2020). Physical Contact and Loneliness: Being Touched Reduces Perceptions of Loneliness, *Adaptive human behavior and physiology*, 1–15. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s40750-020-00138-0>, Erişim Tarihi: 03.04.2021.
- [25] Ulakbim, Bibliyometrik, (2021). <https://cabim.ulakbim.gov.tr/bibliyometrik-analiz/bibliyometrik-analiz-sikca-sorulan-sorular/>, Erişim Tarihi: 13.03.2021.
- [26] Williams, R. (2020). COVID-19 and the Loss of Physical Touch, <https://raybwilliams.medium.com/covid-19-and-the-loss-of-personal-touch-23879ee2f380> Erişim Tarihi: 25.03.2021.